

Literary Section

БАШОВИЦА - МИНАЛОТО ПРЕЗ МОИТЕ ОЧИ: СПОМЕНИ И РАЗМИШЛЕНИЯ

Валентин КАЧЕВ

Abstract. The present text is an excerpt from a new, still unpublished book by Valentin Kachev, entitled “The Spirit of the Old House”, written by him in the summer of 2011. The passage contains author’s recollections and reflections about events occurred with close to him people over the years in Belogradchik.

Keywords: Belogradchik, Bashovitsa, oral history, communists, religion, Soviet Union

Зад старата черница най-напред се прокрадваше Вечерницата, а слънцето потъваше зад голямата кариера отсреща и оставяше бабите да гадаят по огненото було какво ще бъде утре небето...

Така започваха вечерите в старата къща на лозето, пълна с челядта, чийто корен иде отдалеч, от прапраядо ни кнез Цоло. Богат човек бил дядо ни и голяма челяд оставил, та и до днес да споменуват името му и да разправят за него.

Кнез Цоло Тодоров

Нали е вечер, а къщата стара, та без вода не биваше да замръкнем, че тежките порти залостят ли ги, навън се излизаше чак заранта!

Потрепваха медните котлета по камънаците на стария геран, в който водата бе не само лековита, но и синя като небето. Пълнехме съдовете и ги отнасяхме в дълбоките мази. Уж деца бяхме, а от малки ни учеха юнаци да станем. Пустя баби с ишиасите вместо от таз вода лековита да пият, едва дочакваха да зайде слънцето и прясна водица им се допиваше. Но не от таз лековитата, а от кладенчовата в дола, дето над

нея двете големи върби бяха склонили дългите си вейки, а корените им се промушваха бели като кости над земята... Дори юнак над юнаците да си, идеш ли в тъмното сам на това място да напълниш с кратуната от кладенчето бардето, сух няма да се прибереш. Хем гащите мокри, хем душата ти да излезе се тъкми. Не им стига това, ами като пийнат от бардето бабите, мляснат с уста, па запитат не сме ли видели самодивите, дето хоро виели над кладенчето... Това сал ни трябваше да чуем, та ни напушаше курназлъка и юначлъка, що цял ден събирахме в пазвите... Скланяхме кротки глави в скутовете на бабите, приседнали на мъничките трикраки столчета и зяпнали ги в щърбите уста на месечината, слушахме техните старешки приказки. Старешки ли? Пустите баби, зъбите им изпадали, та едва фъфлят, а все за едно време хортуват, кога млади са били и на седенките все на прескочикобила играели... Чуеше ли за тия пусти седенки, баба Ружа, дето седеше като бухал сама в отсрещната къща, потропваше с патерицата по прогнилия чардак и се провикваше: "...Лъох, лъох лилилъох, за целувка и любов!..." Не ѝ оставаха длъжници и от нашия чардак. Леля Веска, софиянката бе от най-гласовите и припяваше: "Три кибритени клечици в една кутийчица... драсни, пални едната, та запали и другите две..." Май че тая песен беше за баба Ружка... Навремето хубавица била и се натъкмила в дома на приятелката си, та да дели с мъжа ѝ ложето. Така ѝ се падало, продумваха понякога бабите, нека кукува сама затуй, че навремето такъв хубав дом зачерни."

Чардакът на нашата къща бе откъм черницата, та кога вятър задухаше, все там се събирахме, за да не гаснат газените лампи и да се видим в очите кой кого да надлъже е рекъл.

На Башовица

Дечурлига много - кое от кое по-гиздаво. Кой на баба джубето загърнал, кой пък на дядо с калеврите се натъкмил, трети пък на хайдутин се направил... То и приказките, що слушахме, едни старчески, та не ни оставаше друго, ако ли не по ум и години на тях да приличаме, поне като тях да се тъкмим...

Добре, но таман започне разговорката и долу по изровения от дъждовете коларски път прискърца каручката на дядо Кольо, мъжа на префърцунената баба Мика.. . "Като да е жена на милионерин, а не на прост кантонерин", често я одумваха бабите кога се пудреше и мажеше с червилото и тръгваше да пазарува от гарата. Нямаха си друга работа бабите и затуй я одумваха. Та те все овдовели бяха, а само тя с мъжа си се гиздеше...

Белият Алчо кротко нагзваше тревата и спираше да хрупне. Не за туй, че гладен беше, нали по цял ден покрай пътя пасеше, а нас децата

чакаше, да скокнем в каручката, която спираше до къщата със седенкярите.

Дядо Кольо забождаше камшика отпреде й, а върху му мяташе омазаната си кантонерска шапка, като бършеше с длан запотеното си чело, грабваше в ръка слама, за да изтъркваше с нея Алчо, после разпрягаше хамутите, изнасяше от малкото яхърче, прилепено до пивницата, козинява торба, пълна със зоб, и я окачваше на врата на Алчо.

В това време баба Мика изнасяше на езлъка кръглата синия с гозбата, а дядо Кольо щастлив седяше между седенкарите и започваше лакомо да сърба с дървената лъжица от паара, лютото косяшко кисело. Докато той ядеше, всички мълчеха, щото знаеха адета му - заговорят ли го, ще се разприказва, а синията с недоядената манджа ще се мъдри пред него, докато не си тръгне и последният седенкар. Оставяха го спокойно да се насърба и едва когато баба Мика вдига синията и той отпочинал се облягаше на дувара и припалваше цигарата, която сам си свиваше в парче от вестник, продължаваха приказките. Дядо Кольо, или както бабите го наричаха Колето на Близнака, дръпваше юнашки от лютия тютюн, прокашляше се да прочисти пепелта, дето е гълтал по пътя през деня, и започваше да разказва колко дупки с чакъл е запълнил и колко смоци с бастуна е утрепал, и то все такива дебели, като ръката на баба ми, и дълги колкото каруцата с коня барабар... Но тия дебели и дълги смокове все си оставаха да лежат убити в канавките, да им се плашат хората. То поне веднъж да беше донесъл, ако не смок, поне кожата му, да видим и ние, децата, туй чудо, що по цял ден бастисваше кантонерът. А бабите все се присмиваха на големите смокове и го заричаха повече да не ги трепа, че да му остане малко време да запълни дупките по пътя за

лозето, че ей какви големи са, та очите му щели да избодат, а и на Алчо душата излизала по този скапан път.

Днес е Голяма Богородица! Баба ми има имен ден.

Редно е в такъв ден да споделя още мъдрости, които пазя от нея! Отново съм в моята вълшебна стаичка, където идва някаква сила и нежност, които разпалват творческото ми вдъхновение. Чудя се откъде у старите хора се беше събрала толкова много житейска мъдрост, че дори и днес за мен, човек минал през световнопризнати университети в чужбина, ми се иска да се върна не в университетската аудитория, а да слушам мъдростите, които запомних от баба. На първо място като че ли чувам нейните песни, които разказваха по необикновен начин разни истории. Яд ме е , че не съм се опитвал да разработя гласа си. Може би в него има нещо, което е достатъчно звучно поне за мен и моите приятели. Затова пък аз мога да разказвам, а това също не е малко. Колко е вярна народната мъдрост, че първите седем години от живота на едно дете определят по-нататъшния му живот! Тези години бях обграждан с необикновена обич от моите близки. Като че ли днес те са една вечност, към която винаги мога да се върна и да поискам да сверя показателя на времето с тях.

Като поотраснах и в училище ни накърмваха с едни понятия за история, живот, като че ли от тях започва светът и до това, нашето време, не е имало нищо свято... Бях удивен от разсъжденията на баба ми тогава. Тя ми разкриваше и други неща, за които чак сега разбирам колко права е била. Да речем, има избори! Обявяват резултатите, а баба ми се усмихваше и казваше, че с един кон кушия не се прави... Не я разбирах тогава. Ето, че тя се оказва права. По това време ние живеехме в едно общество под ръководството на Партията и всичко се печелеше с 99.9 %.

Белоградчишката черква „Св. Георги Победоносец“ (1868 г.)

Дядо ми беше умрял и баба ми ме водеше често на неговия гроб и в църквата на разни църковни празници. По това време църквата бе анатемосана и те гледаха доста изчанчено, ако разберяха, че си прекрчвал прага ѝ. Но нямаше нищо страшно. Аз все още бях в забавачката, а баба ми е минала през такива изпитания, че на забраната да се посещава църквата тя гледаше някак си иронично. Тя бе набожен човек и никаква нова власт не можеше да я накара да предаде нейния си Бог! Когато говореше за Господ, нейната логика бе простишка, но точна. Питаше кой кара кораби, самолети, кой оре и копае земята и т.н. Естествено отговорът бе, че това всичко го върши човекът. А тя питаше кой е създал този човек. За нея това беше Бог и никой друг. Така че божествената сила е била винаги нейното верую. Тя знаеше добре

Библията и правеше удивителни анализи на нейните предсказания за света.

Онзи ден майка ми, която почина преди половин година, имаше рожден ден. Отидох на гроба ѝ да поднеса цветя. На това малко пространство е вечният свят на моите роднини. Не им трябва много, важното е, че те са завинаги един до друг.

Братовчедка ми Тодорка Нейнска отиде да учи в Москва. Като се върна във ваканция след първата година, се бяхме събрали в нейна чест роднините в нашия дюкян, на първия етаж. Където живеехме през лятото. Баба ми се поинтересува студентката да ѝ каже какво представлява московският Кремъл? Тодорка ѝ каза, че това са много църкви, събрани на едно. Баба ми бе доволна и сподели, че руснаците, макар че са такива комунисти, видите ли, как тачат религията си! По това време нашите църкви някъде бяха превърнати в обори.

Като гледам днешния ден, когато нашите неверници в миналото днес станаха по-набожни и от папата, си спомням с усмивка иронията, с която тогава гледаше на всичко това баба ми.

Но да се върнем към далечен Санкт Петербург. Разказвах за посещението ми на Петропавловската крепост, където затворници са били братът на Ленин – Александър, и писателят Максим Горки. Братът на Ленин е бил убит. След като падна нимфа около името на Ленин, вече официално обявиха, че една от причините за безумната жестокост на вожда е мъст за смъртта на брат му! Макар че не са разрушили храмовете си, руснаците след революцията са разстреляли стотици хиляди свещеници. Баба ми беше права, като казваше, че не може да се отрече така бързо Бог! Откакто свят светува хората са вярвали в нещо, което ги е карало да имат страх и порядъчност. Страшно е, когато ти казват, че ако сториш това и това, Бог ще те накаже.

По времето на социализма християнството у нас бе сменено с идеологията на Маркс, Енгелс и Ленин! Трябва да се признае, че онази власт е имала идеология, която добре си е вършела работата! Все пак за толкова кратко време да отречеш Бог и да поведеш след себе си милиони, не е нещо, което трябва да бъде подценявано.

Ако погледнем на религията от благородната ѝ страна, ще споделя някои неща, които научих в Москва в Института за традиционна народна медицина, където се учих също. Когато е настъпвала епидемия от чума, всички московски църкви са били едновременно камбаните си. Оказва се, че камбаният звън е лекувал хората. Звуковите вълни са докосвали тези места в човешкия организъм, чрез които той активизирал собствените си защитни сили и се справял с болестта.

Навремето във всяко селце, където е имало църква, в неделния ден всички хора е трябвало да бъдат на богослужението! Какво всъщност става там? Църквите се строят на особено силни енергетични места. От друга страна, куполът е една енергийна антена, която мултиплицира енергетиката в храма. Стойки два часа по църковния купол хората са подложени на силно енергийно въздействие. Т.е. като някакъв дъжд енергийната сила прочиства телата на хората. От друга страна, честото повтаряне на „алилуя” е една ударна вълна, която допълнително прочиства отвътре човешкия организъм. Ако сложите ръката си на гърдите и повтаряте „алилуя”, ще почувствате каква силна реверберация на звука има там. Именно този звук допълва енергийното въздействие. В добавка, когато свърши църковното богослужение, камбаната започва да бие, което е допълнително звуково въздействие на организма на човека. Ето защо, посещавайки църквата, всъщност хората са били примамени от религията да отделят време за своето здраве. Така заредени, те изкарват до следващата неделя, когато обезателно трябва

отново да се поклонят в храма. Дали са разбирали това новите управници? Ще дам един пример отново с Москва. По царско време центърът на града е бил опасан от един кръг с липови дървета. Това е било любимото място за разходка на москоччани. От една страна - ароматът на липата, а от друга - енергийната сила, която дава това дърво на хората, минаващи покрай него. Когато побеждава революцията, започват да изсичат липовите дървета и да засаждат тополи. Добре знаем колко неприятности създава техният пух. А от друга страна, те са дървета, които отнемат човешката енергетика. Т.е. специално е трябвало хората да се чувстват унили и послушни.

Ами да се вслушаме в църковните песнопения! Колко могъщество и сила крият в себе си тези вълшебни звуци, отекващи в храмовете! Всичко това бързо бе забранено и могъщата идеологическа машина разпорежда да се пеят революционни песни.

Дядо ми, както се казва, е бил предан на комунистическата идея всецяло. Но той, както и баба ми, не са били коне с капаци. Дядо ми, въпреки партийната любов, не е забравил нито за миг и вярата си в Бог. Ами, да речем, един Сталин, нали идва в революцията от духовната семинария! Та дядо ми успешно е съчетавал тези две неща: отдаден на идеите на комунизма и незабравящ вярата си в Бог. Макар и първи комунист в градчето, той си е позволявал редовно да посещава църковните богослужения. Още повече, като музикант той става и диригент на църковния хор. Това е всявало бяс сред съпартийците му. Но едва ли много от тях са прозрявали тогава с какъв умен човек са имали честта да споделят идеите на партията? Излиза, че всичко, което днес се възвърна, дядо ми, без да се откаже от своите принципи, го е защитавал с цената на своята чест и достойнство.

Ето, че съвсем логично възниква въпросът: След като в твоята национална същност отдавна е заложен генетичният код на вярата в Бога, как е възможно една нова власт, установявайки своята диктатура, да застави хората да се откажат от това, което отдавна е заложено в генетичния им код, тяхната религиозна принадлежност? Някои са тръгвали напред, обладани от идеята, без да мислят, че има памет, традиции на рода, в които са израствали поколения от техните предци. Други, по-умни и прозорливи като дядо ми, са приемали новите идеи със сърцето си, но не са продавали душите си на дявола. Те са смятали, че идеята на комунизма е прекрасна и ще доведе до един по-справедлив строй. Но те не са предавали родовата памет, традициите на рода и повелята на предците си.

Колко кратка се оказва заблудата, в която бе хвърлено човечеството? Мисля си за днешния ден, когато партиите се роят, излюпват се като от яйца нови политици, докъде ще стигнем? Дали има истинска идеология, която би могла да обедини хората, тънещи в недояждане и мизерно съществуване, или политическите скакалци ще щипнат това, което ще им даде властта, и ще оставят глупавия народ да тегли вечния хомот?

Представям си идилията в нашето малко градче през годините от живота на баба ми. Хората са се раждали на тази земя и благодарение на вроденото им чувство са се борили за насъщния и са оцелявали. Не е имало фабрики, заводи, магистрали, европейски или други съюзи. Те са раждали своите деца, изучавали ги, кой докъдето може, и са градили живота си така, както са смятали за добре.

Ето, например нашата къща, разположена на главната улица на Белоградчик, винаги е била някакъв притегателен център за близки и познати. Вече споменах как бай Цанко шивачът ми посочи моя дом и

каза, че това е къщата на истинския комунист! Тя е оцеляла през годините, съхранила е паметта за предците ни и е оставила неразгадани спомени, които да ни подкрепят в нашия път.

Разказвах подробно за дядо ми. Името му и до днес буди уважение сред по-възрастните хора, които са го познавали или слушали за него. Ето, например бай Цанко, този мил и добър човек. Бил е шеф на шивашкия колектив в града. Веднага ми идва на ум разказа му, че четирима души от неговото село Върба и двадесетина ремсисти от Рабиша са били арестувани преди Девети и пеша са ги закарали в околийското в Белоградчик. Няма начин тази негова заслуга да не му е донесла привилегиите на активен борец срещу фашизма. Вярата в новите идеи, които е изпитвал той през младежките си години, му е донесла нещо материално в този живот. Дядо ми е бил интерниран като опасен комунист в Никопол. Не знам там каква е била дейността му, но както се казва, шило в торба не стои... След победата той се завръща най-после в Белоградчик. Работил е в лесничеството като касиер-счетоводител. Неговите другари са хванали яките кокали на властта и са започнали да градят новия живот. Той вече е приближавал пенсионна възраст и време за постове, а и желание, не е имал. Не знам точно как е станало, но като е видял какво става в местната партийна организация, как борбата за идеалите на новия строй се е превърнала в касапница, мракобесие и какво ли още не, той казва на местните партийци, че ги напуска! Заявява им, че от идеята не се отказва, но в тяхната организация повече работа няма! Човек с неговите партийни заслуги, уважение и интелект е могъл да грабне и той големия комат от хляба на властта. Колко ли такива хора е имало тогава? Дослужва до пенсия и продължава живота си скромно и тихо. С увредено здраве от побоите в

полицията и обществената безопасност в София, той умира на 9 декември 1953 г.

Имахме един съсед Митко Перцуганов. Той е бил учител в гимназията. Там известно време дядо ми е преподавал стенография. Идваше при баба ми да му шие, извинете за интимността, гащи... Така беше, конфекция нямаше много и шивачите не оставаха без работа. Бил съм някъде в началното училище. Помня, че не само той, а и много други хора са питали баба ми каква народна пенсия получава. А тя получаваше половината от пенсията на дядо ми за прослужено време... Хората се възмущаваха как може най-изтъкнатият комунист, с такива огромни заслуги, да не бъде уважен! Митко Перцуганов един ден дойде у нас и донесе на баба ми някакви изписани карирани листа. Това бе молба за отпускане на народна пенсия на баба ми за големите заслуги на дядо ми в борбата. Идваха у нас един по един бивши съпартийци на дядо ми и покровителствено казваха на баба ми, че са написали каквото трябва и тя скоро ще получи полагащата ѝ се отдавна народна пенсия. Помня, че и аз очаквах това с голямо нетърпение, защото си представях, че опаричи ли се баба ми, ще получа подарък отдавна мечтаното от мен колело. И Митко Перцуганов не беше си свършил работата безвъзмездно... Щом баба ми получи пенсията, той очакваше тя да му ушие без пари два чифта гащи... Мина много време и стана така, че нито аз видях колело, нито пък баба ми народна пенсия. Кой знае как са наклепали тогава дядо ми неговите “верни” другари комунисти?

Какво пък, аз не получих в детството си мечтаното колело, но пък в мен остана един чист и светъл образ на моя дядо, с когото винаги ще се гордея! Бих потърсил със свещ някъде да е имало такива истински комунисти като него, защото именно те са били хората, които са оставили обаятелния образ на влюбените в аления мак!

А то тръгнахме от днешния празник Голяма Богородица и именния ден на баба ми Мария! Голям празник за хора, оставили своя светъл спомен за поколения напред.

Днес, като гледам как “другарите на дядо” не излизат от църквите, как хрисимо се кръстят и отварят уста, пригласяйки на църковния хор, си мисля дали пък моето семейство не е било ощетено от старата власт?! Баба ми остана без народна пенсия затова, че дядо ми е дирижирал църковния хор, въпреки че неговите партийни дела са били винаги за пример и подражание. Едва ли е имало в региона друг комунист, който да е страдал толкова много в името на идеята, която изповядва! На шега се питам, дали все пак не бихме могли да поискаме някаква компенсация, че дядо ми всъщност е бил репресиран от своите?! Като гледаш тези божи кравички, които без свян влязоха в църквите, без да дават пет пари, че навремето ги бяха превърнали в обори, използваха цялата мощ на властта, за да принудят народа да се отрече от Бога, не е ли време да помислиш кое е истинското лице на властта? Ето, например дядо ми е ходил на църква и никой не е могъл да го разубеди да прави това! В същото време комунистите организират кооперация „Освобождение” и той става неин председател в града. Каква е била ролята ѝ? Те чрез по-ниски цени са конкурирали търговията. Народът е купувал оттам евтини стоки и така те са повярвали, поне за известно време, в една от идеите на комунизма, който е намерил почва у нас.

Дядо ми се е занимавал с толкова много неща, които са носили добро за хората! Той е делегат на Първия конгрес на БКП (т.с.) през 1919 г. През 1922 година участва в изборите и става първият кмет-комунист на Белоградчик. Не е моя задача да проучвам какво е правила тогава общината за благото на града. Но знаейки характера на дядо си, мисля, че са вършели само хубави неща. Когато земеделците взимат властта,

видните комунисти, включително и дядо ми, ги арестуват. Мисля, че братята дружбаши не са си поплювали тогава. Те освен да въртят сопите, друго май и не са умеели. Политиката там се е правила с бой от тояги. Добре, ама главата на Стамболийски е поднесена на поднос и дружбашите увисват като сополи... Един ден дядо ми се прибрал вкъщи, явно в добро настроение. По това време долният етаж от къщата ни е била кръчма. Държали са я баба и дядо. Помолил баба ми да му направи баница. Когато тя се опекала, той я разрязал на четири и я увил във вестници. Взел от етажерката няколко блока цигари и излязъл от къщи, без да дава обяснение на баба ми. След време Каракаш се отбил при баба ми и ѝ разказал какво е сторил дядо ми. (Никола Каракашев е юрист по образование, член на БЗНС. Помня го от детските си години. Те бяха много добри приятели с дядо ми Петър. Неговата жена Люба бе пианистка и директорка на музикалната школа, където вуйчо ми Кирчо, синът на дядо Петър, преподаваше акордеон. С по-големия син на Каракашеви те са съученици. По-малкият Каракашев син, Сашо, стана музикант в някакъв флотски оркестър във Варна. Кръстан днес е изтъкнат професор по ландшафтна архитектура. Негово дело е днешният красив площад на Белоградчик.) Всичките дружбаши, след като са загубили властта, са заели местата на комунистите в мазетата на гимназията. До вчера гонел плъховете там и дядо ми, а след промените на властта той свободен гледа какво става. Та отишъл дядо ми при тези, които до вчера, дете се казва, са го биели и измъчвали, както те си знаели. Но той нали е македонско чедо, комита, на бой е свикнал! Отишъл дядо ми право при тези, които най-много са го били, и им дал баницата и цигарите. Нищо не им казал, а излязъл от мазето с арестантите. Каракаш разказвал на баба ми: “Как можа този човек, който сме го мъчили най-много, така да постъпи с нас? Да ни беше удрял, да

ни беше псувал, нямаше така да ни заболи така, както от този благороден жест!” Всички се разплакали като деца, като видели благородството на този човек!

Времето си тече, а комунистите решили да вдигат въстание! Известното Септемврийско... Историята му е дала своята оценка. Ето какво ми е разказвала баба. Били с дядо в кръчмата на първия етаж от къщата ни. Дошло момче от село Ружинци с колело. Дало на дядо ми някакъв плик. Влезнали в задната стаичка. Там е имало гише и баба ми е слушала за какво си говорят. Дядо ми извикал още няколко души от комунистите, които били по това време там. Всъщност той е получил заповед да вдигат народа на въстание! Като човек, участник в Илинденското въстание, той много добре разбирал, че това е една авантюра. Спорът е бил за това, че онези там са без мозък, защото са заповядали да се вдигнат неколцина комунисти с вили и мотики срещу бойния полк в Белоградчик! Едно е да гониш гаргите в Ружинци по царевичака с вили и лопати, друго е да отидеш да превземаш казармата на знаменития Петнадесети пехотен Ломски полк! Разумът надделял и благодарение на дядо ми в града не се поддали на тази авантюра. Но властта не спяла! Арестували видните комунисти. Те отново заели празните места в мазетата на гимназията. Да вдигнеш ръка срещу властта, това никой не прощава! Наоколо пукат пушки, въртят коси и вили, но всяко чудо за три дни... Властта решава да си отмъсти. Подшушнали им, че ще ги изкарат някъде към Макреш. Какво се случва с дядо ми? Големият брат на баба, дядо Васил, както всички го наричаха Баца (той е починал на петдесет и две години от слънчев удар), е бил известен човек в града. Занимавал се е успешно с търговия. Бил с каруцата по работа в Княз Александрово, днешно Димово, и май че е трябвало да закара някакви боеприпаси за полицията в Белоградчик.

Един негов приятел го видял и му казал: „Ти докато им вършиш работа тук, те ще убият зет ти!” Върнал се дядо Васил в града и разговарил що имало в каруцата пред околийското. Отишъл при началника и му казал: ”Ако от главата на зет ми падне и косъм, аз лично ще ви взривя!”

Била последната нощ на арестуваните в мазетата на гимназията. Практиката е била, че арестуват ли те, ти трябва да вземеш със себе си дюшек и одеяла! Полицията само биела, а как ще спиш, сам трябва да се грижиш... Дядо ми му се присънило странен сън! Към него се приближил някакъв беловлас старец с ореол на светец. Вдигнал ръката си и го благословил! Рано сутринта казали на арестуваните да си събират багажа, че ще ги местят някъде. Както и останалите, дядо ми свил дюшека и одеялата и ги завързал, за да може да ги носи. Започнали един по един да излизат. Дядо ми бил последен. Полицаят вдигнал ръка и му казал, че той остава... Този отчаян жест на дядо Васил е спасил живота му! Историята с арестуваните му другари е известна. Отвеждат ги край село Макреш и там ги разстрелват. Докато дойде демокрацията, улицата от площада носеше името „Тодор Титуренков”, а продължението ѝ след площада, пред съда, т.е. нашата, се казваше „Христо Каменов.” Това са другарите на дядо, разстреляни след потушаване на Септемврийското въстание. Баба ми имаше и чувство за хумор... Казваше ми, че ако тогава дядо ми е бил разстрелян, сме щели да живеем на улица, носеща неговото име!

Нещата се поуспокоили. Един ден дядо ми си стегнал раницата и изчезнал някъде. Отишъл бил на границата. Там са имали среща с Георги Димитров и Васил Коларов. С Димитров се познавали добре още от младежките си години. Дядо ми, както и другите, били готови да емигрират. Тогава Димитров им казал, че ако всички тръгнат да бягат, кой тогава ще продължи борбата? Така той се върнал у дома.

Властта, както се казва, добре си е вършила работата! Малко по-късно дядо ми е арестуван и откаран във Видинския затвор. Там прекарва почти година. По това време научава стенография, която години по-късно преподава известно време в гимназията на Белоградчик. Известна е още една история, станала в затвора. Дядо ми се обзаложил, че ще постави под мишницата си едно яйце и ще го държи, докато се излюпи пиленце. Упоритият човек победил и донесъл надежда в затвора... Не знам точно, но май че се е върнал за известно време у дома от затвора, а след това го извикали, както тогава се казвало, за справка в Обществената безопасност в София. Вече са били в ход погромите над комунистите през 1925 година. Един наш съсед, учителят Иван Билярски, по-млад от дядо ми с петнадесет години, го докарали след “справката”, за която и той бил извикан там, заедно с дядо ми. Събрали се жените от комшулука у тях. Билярски така е бил пребит, че са го гледали в памук, а тялото му било цялото в рани. Страшна гледка! Той едва душа носи, а плачел за дядо ми, като казвал, че са го пребили и едва ли ще оцелее! Жените, заобиколили Билярски плакали, като го гледали как е бил пребит, а той с глас плачел за дядо ми...

Когато дядо ми се върнал от София, носел в джоба си кърпичка, а в нея всичките си зъби, избити от побоя! Тогава е бил едва на тридесет и осем години!

По-късно дядо ми е интерниран. В нашия дом често пъти са били правени полицейски обиски. Баба ми са я викали в полицията на разпити. Казвали й, че имали сведения (каква глупост), че ходела на Мислен камък и там по някакъв специален начин предавала сведения на комунистите. Ами тогава и баба ми е трябвало да има право на въпросната народна пенсия.

У нас, откакто се помня, винаги сме имали квартиранти. През време на войната са живеели офицери. Един от тях бил комунист. Нали това е домът на най-големия комунист в града, така че те знаели къде да отидат да живеят техните хора! Той е живеел в тази моя стаичка, където днес пиша тази книга. Баба ми сутрин метяла всички стаи в къщата. Под леглото на офицера имало някакво сандъче. Започнал да идва един войник, уж в ролята на ординарец на офицера. Баба ми забелязала, че от ден на ден сандъчето се пълнело с патрони. Един ден офицерът се върнал от работа. Бил в добро настроение. Казал на баба ми, че в този ден от казармата двама войници избягали при партизаните. Баба ми се усмихнала и му отговорила: ”Как няма да избягат, като ти им даде патроните?” Офицерът се уплашил не на шега и я помолил да не казва никому, че узнаят ли, ще го разстрелят! Баба ми му казала да бъде спокоен, че в тази къща отдавна са се научили да пазят тайни! Така с патроните, скрити в моята стаичка, избягал смятаният по-късно за един от най-големите партизански командири Славчо Друцанов – като партизанин Асен Балкански! Помня, един път разказах на брат му Крум, който естествено беше активен борец, тази история. Той беше малко глуховат, та едва ли ме е разбрал!

Баба ми в неин стил разказваше за избягалия войник, че бил най-големият айдук в Чупрене. Открадне ли някой яйца от полозите, всички знаят, че е той! Но това не му е попретило по-късно да прояви себе си като един безумно смел партизански командир.

В Белоградчик живееше бай Нино Петков. Той е бил партизанин, излязъл в нелегалност още през 1941 година, след нападението на Германия над Съветския съюз. Този човек ми е вързал връзката, когато ни приемаха в пионерската организация. Пазя снимката от този тържествен момент. Имал съм възможност да контактувам отблизо с

него. Той бе един честен, искрен човек. Времената са били такива и той е учил до четвърто отделение. Но отрано е приел идеите на комунизма и е посветил живота си на него. След Девети септември явно не е имал интерес към училището и не е учил повече. Той бе директор на комуналните в града. Запомнил съм го в по-старите му години, той, заедно с жена му, леля Венка, с книги в ръка. Те слагаха книгите в специална подвързия и четяха от кора до кора. С други думи, те и двамата на стари години са намерили радост в живота, който им описват книгите. Бай Нино е идвал много пъти у дома. Разговаряли сме в тази стаичка. Той бе наистина безукорно честен човек и комунист. Когато дойде демокрацията и той разбираше за някои неща, правени от големите, ги възприемаше с голяма болка и истинско съжаление. Питаше се, с какво обикновените комунисти като него са виновни за това, което са вършили там, горе, в София! Знаех, че една група ученици, всичките от село Дъбравка, станали партизани. Вуйчо ми Кирчо казваше за тях, че бележниците им били пълни с двойки, та затова решили да отърват училището... Всички хванали гората! На първи септември 1944 година на Клетвен връх, край Ведерник, положили партизанска клетва. Бай Нино е бил сред старите партизани, които приели младоците. След седмица те, с пушки на рамо, слизат от Балкана! Разбира се, след това привилегии, народни пенсии, децата им като парашутисти ставаха студенти и т.н. Някои от тях се пропиха, та едва ги водеха до домовете им от кръчмата, която се намиреше до нас. Но затова пък на всички празници те, окичени с ордени и медали, стояха, а по-късно и седяха на трибуните и махаха за поздрав с цветя на манифестиращите в прослава на партията! Питал съм бай Нино за тях, защо след като са били само седмица в гората, са получили всичките привилегии на активните борци? Той ми отговори: "Аз лично съм

приемал клетвата им! Но на първи септември никой от нас не знаеше, че ще има Девети!”

Не е ли това късмет, да зарежеш училище и да хукнеш в гората, а след това цял живот да хапваш от филийката с медаца?! Народът ни го е казал: ”Роди ме мамо с късмет, пък ме хвърли на смет!”

Нашата къща в Белоградчик

Идва Девети септември, а с него и Съветската армия влиза у нас. Един ден нашите се връщат от лозе. Що да видят, прозорците на кухнята са отворени и оттам изхвърлят де що сварят! Чули и руска реч. Оказало се, че руската част, разквартирувана в града, е избрала къщата на стария комунист да настани там командира на частта. В кухнята пък поставили печатарска машина и там печатали някакъв бюлетин. Запомнил съм от баба ми да разказва как командирът на частта е спал в стаята откъм

двора, а отвън, пред входната врата, го е пазило едно младо деветнадесетгодишно войниче. То било болно от малария и цялото треперело. Баба ми отишла при доктора и взела от него хинин да спасява войничето.

Ето нашата къща! В стаичката, дето пиша тази книга, живееха журналисти от областния вестник „Отечествен зов“, а в кухнята е била действала цяла печатница. А пък аз се питам, откъде толкова любов към писателското творчество?

Как няма да ти проблесне лъчът и да те накара да създадеш един страхотен сценарий, вплитайки в него много от това, което е твоята история, на дома ти, спомените и хората, с които по едно или друго време си се срещал или просто си чувал за тях.

Мисля, че дотук става ясно, че аз генетично съм бил свързан с Русия и съвсем логично е било да настоявам да получа образованието си там. Завърших гимназията в Белоградчик със златен медал и смятах, че водата е до колене. Напротив, наложи се в живота ми да газя не локви, а да преминавам през такива страхотии, че и дядо ми би завидял. И всичко това заради желанието да уча това, което е на сърцето ми! Какво ли са си мислили хората от горе? Та тези места са за нашите деца! От къде на къде някой си ще иска да отиде на самия Олимп, без да е дете поне на активен борец против фашизма и капитализма! Аз извадих шпагата и започнах битка, такава, че днес не мога да си представя откъде в мен толкова много смелост и упорство, когато срещу теб е властта с цялата си машина на заповеди и репресии. Не знам днес бих ли повторил подобна битка?

Но ще дойде ден и ще разкажа цялата история за нея!

Какво пък, аз съм именно на Олимп! Моя милост е студент във ВГИК! Там преди са учили деца на членове на Политбюро и

приблизени на върховната власт, а сега там съм сам, с това, което мога и умея! ВГИК – това е първият в света институт по кинематография, създаден през 1919 година в Москва. С право го наричат Меката на киното! Там няма лабаво, както обичаше да се шегува навремето другарят Годор Живков! Там или можеш, или не! Среден път няма!

Та, за да завърша института, трябваше да напиша сценарий за пълнометражен игрален филм. Бая трудна работа... Професор Николай Фигуровски одобри моята заявка и аз бях окрилен, че ми предстои да покажа всичко, на което са ме учили толкова години в стените на този исторически за световното кино институт. Сега аз с особена любов разказвам за моя дом, за хората, идвали в него. Но представяте ли си как съм се чувствал в стените на този истински храм на киното? Вървиш по коридорите и те гледат портретите на хора, които светът ги познава. Други пък идват насреща ти, живи класици! Аз съм щастлив човек, защото съдбата ми отреди да бъда там, сред тези хора, да се уча от тях, да кажа един ден, че се гордея, че те са били мои учители! Поклон към всички Вас, учители мои!

Аз вече знаех какво е да тръгнеш по сложния път на драматургичното творчество и да създадеш едно силно произведение. В началото е заявката! Професор Фигуровски ни учеше, че тя е като една здрава стена, която авторът е построил. Нея не би могъл да разруши нито пистолетен изстрел, нито снаряждът на бронебойното оръдие! Щом имаш тази стена, то вече можеш да продължиш нататък. Тук не му е мястото да разказвам как се пише сценарий. Имах един много мъдър приятел - Славчо Дудов. За него братът на Вълко Червенков, Борето, казваше, че той е най-малкият брат на световноизвестния кинорежисьор Златан Дудов! Той беше и сценарист. От него съм запомнил, че трябва да пишеш само за това, което е минало през сърцето ти. Всичко останало

в един момент ще ти обърка работата. Та и аз реших да потърся героите сред хората, които добре познавах, да разиграя цялата история сред моя град и неговите скали. Когато вече бях написал сценария, го бях дал да го прочете една жена, която дълги години е била отделена от родния си град. Тя ми каза, че все едно вижда в героите много от познатите черти на хората, които някога е познавала.

Мисълта ми е за това, колко силно е вградена в мен родовата памет и какви следи са оставили в детското ми съзнание хора, които станаха прототипи на героите в моя сценарий „А розите цъфтят при всички режими.“

Михаил Улянов и Валентин Качев (2002 г.)

Вече разказах за това, че самият Михаил Улянов дойде за снимки в Белоградчик (Качев, 2007). Важното е, че когато пазиш паметта на времето, то тя винаги ще ти отвърне с благодарност.

Аз израснах в моя град, в моята стара къща сред обикновени хора, които бяха мъдри и добри. След това в живота си съм се срещал, особено в чужбина, смея да кажа, с велики личности. Общувал съм с тях така, както ме бяха научили обикновените мои градски - да бъда откровен и искрен. Това ми помагаше да стопя бариерата и да получа доверието на тези необикновени хора. Смея да твърдя, че за това се изисква немалко вродено чувство за такт и умение, което бях получил в моя роден град и някои от неговите хора.

Благодарен съм на съдбата, че ме опази през годините на изпитания в борбата да постигна това, към което ме водеше моята звезда.

Само като си помисля в каква среда съм имал честта да живея и да общувам с изключително умни и благородни хора, се питам бях ли щастлив с тях? Разбира се, това за мен бе чест! Не зная дали детското у мен някога ще ме напусне или ще си остана завинаги онзи романтик, който благоговее пред най-нежните спомени, дарило му детството в този прекрасен Белоградчик? Та аз съм бил по местата, за които съжаляваше чародеецът на словото Радичков, че не е и могъл да помисли за тях. Видял съм толкова много, но има една родна стряха, която ми заменя света, по който съм се скитал, и ме дарява с много радост и топлина. Може би един ден ще отида в творчеството си там, сред богатството суетата и фините обноски, ще разказвам и за тези големи неща, с които съм се сблъсквал в живота си? Но за мен няма по-голямо щастие от това да разровя въглените в старото огнище и да потърся там памет, мъдрост и топлота.

ВГИК в Москва

Ето какви мисли са ме вълнували в моето любимо общежитие на ВГИК в Москва:

Отново пролетта покри оголените клони и под мен разцъфна зелената моравя на размисъла. Дълго протягах ръце да отворя пишещата си машинка, но те някак си не достигаха до там и мястото и на бюрото оставаше пусто. Толкова пусто, колкото ме боли сърцето ми, когато не зная какво да правя. Да преплитам нишките на съдбата и да ги свия като момински сплит и да хвърля ли тази омая, за да стане мир и порядък в живота ми, или все така да тегля бремето на самотата?!

Може би от тази странна меланхолия ще се роди някой нов сценарий или ще блесне мълнията на някой стих? И едното, и другото са добре дошли, защото съдбата в изкуството това са онези приказни

мигове, когато дохожда музата и вдъхновението обгаря в радост душата на твореца. Аз добре зная, че мисълта изисква почивка, но все пак тя не трябва да е безкрайна. Творецът не може да проспива таланта си, защото това е дар, който принадлежи на света, и той трябва да получи радостта от общението с човешкия гений!

Както отвън са покълнали белите цветове по гората, сред птичите трели и омайния аромат на първите цветчета, нека към първом данната природа ме върне и музата, която трябва да ми открие щастливия миг на среща с изкуството. Аз мечтая да прегърна утрото и след всеки огрял ме лъч на слънцето да отговарям с прилива на чувствата си, родени в огъня на моето творческо вдъхновение. Дайте сила, искрица божия и вдъхновение, за да заработи сърцето, да запее душата ми и аз да се почувствам като капитан на кораб на своя мостик - на бюрото зад пишештата машинка, защото там е моята сила и радост!

Ако наистина съществува ти, Велики магьоснико на словото, открий пред мен мига, в който да дойде озарението и да запечат струните на моята душевна китара, да сгреят сърцето и душата ми!

Идва в главата ми някаква идея! По нея идваш ти, мое човешко щастие и вдъхновение!

Днес питам боговете в небето, в душата ми, покажете огъня на изкуството и дайте ми искрата, която ще разгори пламъка на моя талант! Дайте това, което отдавна съм заслужил, да тръгна веднъж от старта, на който все още стоя. Изстреляйте сигналната ракета и понесете мен в митичния полет в изкуството, което трябва накрая да стигне там, при хората, за които творя!

ЛИТЕРАТУРА

Качев, В. (2007). *Незабравимият Михаил Улянов*. София: Български писател.

✉ Mr. Valentin Kachev,
Union of the Bulgarian Writers,
10, Kosta Lulchev Str., ent. B, apt. 32
1113 Sofia, BULGARIA
E-Mail: vkachev@abv.bg